

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

УДК 378.147:37.01:06.053.56

Н. М. Соболь

Останнє десятиліття відзначається значним зростанням кількості й якості міжнародних контактів України з іноземними державами. Такі контакти відбуваються як на державному рівні, так і на рівні суб'єктів господарювання, суспільних організацій та окремих громадян. Небувалого розмаху набув також пошук інформації в мережі Інтернет, де вона часто подана не українською мовою. Незважаючи на значну кількість наших співвітчизників, які опанували іноземні мови, послуги перекладача не перестають користуватися значним попитом.

Відбулись докорінні зміни і в специфіці та вимогах до цієї професії. Основними чинниками, що спричинили такі зміни, ми вважаємо глобалізацію, поширення інформаційно-комунікаційних технологій і підвищення рівня опанування іноземних мов населенням. Усе більш глибока інформатизація та спеціалізація стають найбільш актуальними характерними рисами цієї професії. Перекладач тепер повинен уміти не лише добре перекладати, а й користуватись широким спектром сучасних електронних пристроїв і програмного забезпечення, знати технології пошуку та аналізу інформації, швидко і якісно друкувати на комп'ютері, користуватись електронною поштою тощо.

Спеціалізація в одній із галузей (медичній, юридичній, технічній, природоохоронній тощо), у межах якої здійснюється переклад, є запорукою успішного працевлаштування, оскільки сучасний загальний рівень опанування громадянами іноземних мов та програм комп'ютерного перекладу надає можливість перекладати нескладні тексти і без допомоги перекладача. До його послуг усе більше вдаються у випадках, коли потрібно якісно перекласти вузькоспеціалізований текст зі складною термінологією, за який він потім буде нести повну відповідальність.

Ще однією суттєвою реалією цієї професії є жорстка конкуренція на ринку праці, що поступово набуває глобальних масштабів. З одного боку, його розширення дає більші можливості для знаходження роботи, особливо такої, яка б приносила не лише матеріальні статки, а й моральне задоволення, оскільки кожен може спробувати себе, наприклад, у ролі фрілансера. А з іншого – змушує перекладача докладати неабияких зусиль щоб довести, що саме він найкращим чином може виконати замовлення клієнта і, що не менш важливо, отримати за це обіцяну винагороду. Тому сучасний перекладач повинен бути готовим до постійного самостійного пошуку роботи й ефективної самопрезентації як шляхом безпосередніх контактів з різними людьми, так і через мережу Інтернет, що вимагає від нього бездоганних навичок спілкування з людьми, знання технік самоподачі та професійної самопрезентації.

Завданням вищого навчального закладу, який здійснює підготовку перекладачів, є врахування цих особливостей у навчально-виховному процесі. З введенням компетентнісного підходу до підготовки фахівців ситуація з осучасненням змісту освіти й оновленням методологічної бази значно покращилась. Цьому сприяла наполеглива праця дослідників проблеми підготовки перекладачів у цілому (Л. С. Бархударова, В. Н. Комісарова, Л. К. Латишева, О. М. Леонтьєва, Р. К. Миньяр-Белоручєва, Я. І. Рецкера, Г. В. Чернова, Л. М. Черноватого та ін.), а також проблеми професійної компетентності перекладача, що й досі знаходиться у стадії активної розробки і викликає активні наукові дискусії. Так, Н. М. Гавриленко визначає професійну компетентність перекладача як “готовність та здатність передавати (як в письмовій, так і в усній формах) інформацію з однієї мови на іншу, з урахуванням відмінностей між двома текстами, комунікативними ситуаціями та культурами” [1]. Перекладацька компетентність, на думку Н. М. Гавриленко, будучи явищем неоднорідним, інтегрує в собі низку компетенцій, які співвідносяться з чотирма основними сторонами діяльності перекладача: міжкультурним спілкуванням у професійній сфері, власне професійною діяльністю перекладача, професійним перекладацьким середовищем та

особистістю професіонала. У зв'язку з цим вона виокремлює такі компетенції: міжкультурну комунікативну, лінгвістичну, прагматичну, соціолінгвістичну, спеціальну, соціальну. У свою чергу, спеціальна компетенція містить базову, предметну, дискурсивну, соціокультурну, стратегічну, соціокультурну, технологічну й інформаційно-технологічну компетенції [1].

Як свідчить перелік компетенцій, що формують професійну компетентність перекладача, у період навчання у вищому навчальному закладі майбутній перекладач повинен повною мірою опанувати інтерактивні техніки спілкування, які слугують для організації ефективної співпраці всіх учасників професійної діяльності, включаючи і опосередковане спілкування (спілкування за допомогою різноманітних пристроїв). Майбутній перекладач повинен опанувати різні види взаємодії, як позитивні (кооперація, пристосування, асоціація), конкурентні (суперництво, конкуренція), так і так звані “негативні” (конфлікт, опозиція, дисоціація), які насправді не завжди призводять до негативних наслідків у професійній діяльності. У конфлікті досить важливим виявляється вміння не втрачати самовладання, об'єктивно поглянути на всі обставини та причини, що породжують їх, слухати опонента, періодично знімати напруження у стосунках. З набуттям майбутнім перекладачем таких умінь із загрозливого деструктивного явища у професійних стосунках конфлікт перетвориться на рушійну силу прогресу у професійній діяльності.

Надзвичайної важливості зараз набуває опосередковане спілкування за допомогою комп'ютера, інших електронних пристроїв та Інтернет-мережі. Тут можна вступати в інтеракцію як з конкретною особою чи групою осіб, так і з неідентифікованою особою чи групою, що накладає свій відбиток на перебіг та умови інтеракції. Сучасний перекладач усе більш часто користується таким видом спілкування, тому ще в період навчання у вищому навчальному закладі він повинен опанувати інформаційно-комунікаційні ресурси і технології, необхідні в його подальшій роботі.

Мета нашої статті – визначити поняття “інтерактивні технології навчання”, довести, що на сучасному етапі розвитку вищої освіти саме

інтерактивні технології навчання найбільш повно відповідають меті підготовки майбутнього перекладача до ефективного виконання професійної діяльності та сприяють формуванню його професійної компетентності, а також намітити основні шляхи оновлення спектру інтерактивних засобів, які можна використати у процесі фахової підготовки у вищих навчальних закладах.

Останнім часом у науково-педагогічній літературі з'явилась значна кількість термінів, до складу яких входить слово “інтерактивний”: інтерактивна педагогіка, інтерактивне навчання, інтерактивна технологія, інтерактивний метод, інтерактивні засоби тощо. Слово походить від англійського “interaction” – взаємодія й означає, що система організована таким чином, що між її елементами відбувається інформаційний обмін. Отже, використовуючи основне значення цього слова, можемо визначити інтерактивну педагогіку як таку, яка заснована на активному інформаційному обміні між усіма учасниками педагогічного процесу; інтерактивне навчання – як навчальну діяльність, що полягає в активному інформаційному обміні між усіма її учасниками з метою підвищення рівня опанування знань умінь та навичок і формування певних компетенцій; інтерактивну технологію – як дидактично обґрунтовану систему процедур та операцій, що передбачає активний інформаційний обмін між учасниками навчально-виховної діяльності і призводить до прогнозованого результату; інтерактивний метод – як спосіб вирішення конкретного педагогічного завдання, основу якого складає активний обмін інформацією між учасниками навчально-виховної діяльності; інтерактивні засоби – як ідеальні та матеріальні об'єкти, за допомогою яких здійснюється активний обмін інформацією між учасниками навчально-виховної діяльності. Як видно із наведених визначень, найменш помітною є межа між поняттям інтерактивної технології й інтерактивного методу, однак очевидним залишається той факт, що технологія є поняттям більш широким, оскільки може містити в собі різноманітні методи. Ще однією відмінною рисою технології є її наукова обґрунтованість та покрокова розробка, яка надає можливість забезпечити отримання прогнозованого результату.

Т. В. Сердюк [2] запропонувала класифікувати інтерактивні технології за такими критеріями як дидактична мета, домінуючі форми організації навчально-пізнавальної діяльності, домінуючі методи навчання, домінуючі засоби навчання. Згідно з дидактичною метою вона розподіляє інтерактивні технології на інформаційні, технології розвитку дієво-практичної сфери, технології розвитку механізмів самокерування особистості, технології розвитку сфери творчих якостей, технології формування ключових компетентностей. Як бачимо, дидактична мета, яку переслідують інтерактивні технології навчання, співпадає з цілями, що потрібно досягнути у процесі формування особистості майбутнього перекладача, а саме: його творчого потенціалу; здатності до самосвідомості і самоуправління; уміння раціонально організовувати свою діяльність; оперувати інформацією; розвивати професійну компетентність. За домінуючими формами організації навчально-пізнавальної діяльності Т. В. Сердюк [2] розподіляє інтерактивні технології на індивідуальні, парні, групові, колективні. У таких же форматах відбувається і професійна діяльність перекладача. Так, наприклад, у процесі письмового перекладу він працює індивідуально, здійснюючи переклад під час ділових переговорів у групі, яка складається з декількох осіб, а перекладаючи конференції – у великій групі. Отже, застосування індивідуальних, парних, групових та колективних інтерактивних технологій надає можливість підготувати майбутнього перекладача до самостійної роботи, відчувати різницю й опанувати особливості спілкування в парі, великих і малих групах. За домінуючими методами навчання дослідниця [2] виокремлює інформаційні, проблемно-пошукові, імітаційно-ігрові, дослідницькі інтерактивні технології. Їх імплементація у процесі підготовки майбутніх перекладачів забезпечує максимальне наближення навчальної діяльності до умов професії, розвиток дослідницьких якостей майбутнього фахівця, механізмів аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, критичного та творчого мислення. За домінуючими засобами навчання у вищезгаданій класифікації [2] інтерактивні технології поділяються на гомоорієнтовані, коли основний партнер у взаємодії – людина або група

осіб, і техноорієнтовані, коли переважають технічні засоби навчання. Застосування гомоорієнтованих інтерактивних технологій сприяє розвитку соціальної та дискурсивної компетенції, розвиває комунікабельність, здібності до самопрезентації, асертивність, уміння успішно долати конфліктні ситуації. Техноорієнтовані інтерактивні технології надають змогу розвинути технологічну й інформаційно-технологічну компетенції, ознайомитись із сучасними електронними засобами для перекладу та опанувати їх.

Ще десять років тому основна увага у підготовці перекладачів у вищому навчальному закладі приділялась гомоорієнтованим технологіям і методам. Упродовж останнього десятиліття викладачі активно та досить ефективно застосовували метод проектів, кейс-метод, дослідницький метод, мозковий штурм, дискусію, різні ігрові технології. Рівень забезпеченості електронними засобами для застосування техноорієнтованих технологій був дуже низьким, у кращому випадку все зводилось до перегляду відео- та прослуховування аудіоматеріалів. Останнім часом ситуація дещо покращилась, причому як на рівні забезпечення самого вищого навчального закладу, так і на рівні окремого студента. У багатьох вищих навчальних закладах з'явилися спеціалізовані комп'ютерні аудиторії, що оснащені новітнім апаратним та програмним забезпеченням і доступом до Інтернет-мережі. Більшість студентів має ноутбуки, які використовує на заняттях з фахових дисциплін, тим більше, що провідні навчальні заклади мають на своїй території WI-FI зони. Отже, на сучасному етапі з'явилась можливість більш активно використовувати техноорієнтовані технології у підготовці майбутніх перекладачів, принаймні навчити майбутнього перекладача користуватись тим арсеналом електронних засобів та технологій, які здатні полегшити і прискорити його роботу.

Як відомо, програмні продукти для перекладу можна умовно розподілити на:

- 1) системи машинного перекладу (Machine Translation, MT);
- 2) системи автоматизованого перекладу (Computer Aided or Computer Assisted Translation, CAT).

У зв'язку з цим, доречним буде згадати поняття “автоматизоване робоче місце перекладача (Translator’s Workstation)”, яке з’явилося ще у 60-ті роки минулого століття як альтернатива машинному перекладу. Основною метою розробників автоматизованого робочого місця було не усунути перекладача, як це мало місце у концепції машинного перекладу, а забезпечити його необхідним електронним інструментарієм. Отже, сюди ввійшли перекладацькі редактори, електронні словники, програми управління термінологією, системи пам’яті перекладів (Translation Memory, TM), доступу до програм машинного перекладу, оптичного розпізнавання, електронного зв’язку тощо. З деякими засобами майбутні перекладачі знайомі з молодших курсів, а то й зі шкільної лави, а ось про перекладацькі редактори, програми управління термінологією, системи пам’яті перекладів вони мають лише смутне уявлення, що значною мірою знижує ефективність формування професійної компетентності сучасного перекладача.

Наводячи перелік найбільш важливих перекладацьких умінь, В. Н. Комісаров серед інших відмічав уміння виконувати паралельні дії на двох мовах, швидко переключатися з однієї мови на іншу, уміння розуміти текст по-перекладацьки, звертати увагу на найменші смислові нюанси (для цього перекладач повинен мати значний обсяг мовних і культурних знань), уміння бачити прихований зміст висловлювання, уміння залишатись якомога ближче до вихідного змісту, долати труднощі, пов’язані з лексичними, фразеологічними, граматичними та стилістичними особливостями вихідного тексту, аналізувати текст, виявляти стандартні і нестандартні перекладацькі проблеми й обирати найбільш підходящі способи їх вирішення, уміння редагувати переклади тощо [3, с. 335]. Автоматизація процесу перекладу звісно не позбавляє сучасного перекладача необхідності набуття цих умінь, проте значно полегшує й пришвидшує його працю, разом із тим дещо ускладнюючи процес його професійної підготовки.

Е. В. Піванова [4], базуючись на результатах досліджень Х. Брогейри, виокремлює групи навичок, які повинен опанувати перекладач для успішного використання автоматизованого робочого місця перекладача:

1) навички лінгвістичного, а точніше перекладацького характеру, що передбачають використання спелчекерів, тезауруса і частково електронних словників;

2) комунікативні навички, пов'язані з прийомом та передачею інформації (отримання і відправка повідомлень електронною поштою, передача файлів, участь у роботі форумів та конференцій);

3) навички ведення інформаційного пошуку за допомогою електронних словників, енциклопедій, пошукових систем у мережі Інтернет, віртуальних бібліотек та архівів, термінологічних банків, тощо);

4) навички, необхідні для підвищення продуктивності й ефективності роботи – сканер, інтерактивне голосове меню, текстовий редактор тощо.

Однак, незважаючи на абсолютну очевидність необхідності опанування вищезазначених навичок, а особливо навичками роботи з ТМ системами, більшість викладачів перекладу не поспішає впроваджувати ці техноорієнтовані інтерактивні технології у навчальний процес. На свою користь, як виявили результати опитування, вони наводять досить слушні, аргументи.

Першим, і найбільш вагомим, є незабезпеченість самих викладачів комп'ютерною технікою. Непоодинокими є випадки, коли на кафедрах, які здійснюють викладання перекладацьких дисциплін, немає жодного ноутбука, не говорячи вже про спеціально обладнані аудиторії. У результаті фрагментарного використання такого обладнання у викладачів не формуються навички ефективного використання техноорієнтованих інтерактивних технологій. Однак слід пам'ятати, що, уникаючи імплементації новітніх технологій у навчальний процес, ми ризикуємо отримати на виході фахівців вчорашнього дня, а в результаті – втратити престиж вищого навчального закладу. Тому, незважаючи на складну ситуацію, слід віднаходити всі

можливості для опанування та застосування таких технологій у навчальному процесі.

Інший аргумент пов'язано з тим, що комп'ютерні засоби і ліцензовані програми для перекладу, наприклад, Trados, DejaVu, Transit, TermStar, IBM Translation Manager та інші, є досить коштовними. Зазвичай розробники пропонують різні версії своїх програм – для корпоративного використання, для використання в мережі і фріланс версії. Вони захищені ключами та коштують щонайменше декілька сотень доларів. Проте, існують і значно дешевші програми, наприклад, WordFisher, або демоверсії, які можна безкоштовно використовувати впродовж декількох десятків днів. Чому б не скористатись цією можливістю?

Ще одним вагомим аргументом є те, що за час навчання технології, які стрімко розвиваються в наш час, можуть застарівати та втрачати свою актуальність буквально за декілька років. Ми погоджуємось із цією думкою, однак зауважимо, що словниковий запас також динамічно змінюється, проте ніхто не заперечує проти вивчення лексики в процесі підготовки перекладачів у вищих навчальних закладах. А отримані в під час навчання навички роботи з ТМ програмами нададуть студентам можливість у майбутньому самостійно опановувати їх нові версії або принципово нові програмні продукти, оскільки у них буде сформовано інформаційно-технологічну компетенцію.

Таким чином, невід'ємною умовою формування високого рівня професійної компетентності майбутніх перекладачів, а отже й їх конкурентоспроможності на сучасному ринку праці, є імплементація інтерактивних технологій у навчальний процес. Особливу увагу у процесі підготовки майбутніх перекладачів слід приділити техноорієнтованим інтерактивним технологіям, оскільки саме вони найбільш повно відповідають на сучасні виклики в цій професії. Щодо перспективних напрямків подальших досліджень, то зауважимо, що розробки потребують психолого-педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх перекладачів засобами техноорієнтованих інтерактивних технологій.

Список використаної літератури

1. Гавриленко, Н. Н. Концепция интегративной модели обучения переводу [Электронный ресурс] / Н. Н. Гавриленко. – Режим доступа : <http://www.gavrilenko-nn.ru/concept>.
2. Сердюк, Т. В. Інтерактивні технології навчання суспільних дисциплін як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 “Теорія навчання” / Т. В. Сердюк. – Кривий Ріг, 2010. – 21 с.
3. Комиссаров, В. Н. Современное переводоведение : учеб. пособие / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2002. – 424 с.
4. Пиванова, Э. В. Техническая составляющая переводческой компетенции [Электронный ресурс] / Э. В. Пиванова. – Режим доступа : <http://www.google.ru/search?hl=ru&newwindow=1&tbo=d&noj=1&q=.conf.stavsu.r>.

Рецензент: кандидат педагогічних наук, доцент Павлик О. Б.